

Zelfportret met aan- en optekeningen Over de schetsboekjes van Aat Veldhoen

Wellust en vervoering, instinct boven rede, anarchie boven orde, extase boven ascese.

Veel van deze karaktereigenschappen deelt de kunstenaar Aat Veldhoen met de satyr (σάτυρος), een halfnaakt mansfiguur met bokkenpoten uit de Griekse mythologie.

Uiteraard is Veldhoen een mens van vlees en bloed, met zakken in zijn colbert of broek, waarin hij een Rowney-schetsboekje - 23, 2x29, 2x3 cm - meedraagt. Het temperamentvolle kijkdier met hongerige ogen, hunkerend naar bevrediging, verbeeldt de invallen, treffende zinnen en krantenknipsels in zijn boekjes.

Wanneer er na drie maanden één vol is, bergt Veldhoen het weg en begint in een nieuw exemplaar. Tussen pakweg 1967 en 1982 vulde Veldhoen op die manier vele boekjes, daarna minder. Projecten of privé-kwesties verstoorde de dagelijkse routine.

Veldhoen zegt zijn schetsboekjes nooit voor schetsen of studies te gebruiken. Hun functie lijkt vooral om een frisse wind door de geest te doen waaien - onderweg, op reis, 's ochtends voor het grote werk in het atelier of tussen alles door - waarna de handen weer kunnen wapperen.

Al is het schetsboekje onmiskenbaar een dagboek, het is geen privé-domein. Ook zijn (ex-)vrouw(en) en kinderen manifesteren zich. Kleuterdochter Venus steekt in haar tekening zichtbaar Picasso - ernaast - naar de kroon. Droog citeert de vader haar typering van zijn eigen kunstenaarschap: "...je doet niks anders dan met penselen op een doekje schilderen."

Nastudie

De meerwaarde van het schetsboekje boven een vel papier of het schilder-sinnen vormen de dubbele pagina's - 'spread' in tijdschriftterminen - een tweeluik waarmee je taferelen kunt combineren of juist confronteren. Een slechte schets onder Mozart naast Sovjet- en VS-vlaggen met stripfiguur Dagobert Duck vormen een suggestief politieke collage.

In de vroege boekjes staan meer traditionele, intieme waterverftekeningen. Een operatiescène is doorgeschilderd over twee pagina's.

Veldhoen tekent in wollige, aftastende lijnen Daumier-achtige rechtbankportretjes naast of onder elkaar. Filmisch, als in een splitscreen. Enkele daarvan betreffen overigens zijn eigen echtscheidingsprocedure. Hilarisch is een ongemakkelijke pornofilm met een trioetje naast evenzoveel priemende Starfighter-gevechtsvliegtuigen op links. Flauw maar pakkend beeldrijm.

Veldhoen tekent naakte zonnebaadsters op het Zandvoortse strand, fijnzinnige portretjes van Carel Willink, Ed van der Elsen, een gekiste overledene, Rembrandtiek gemodelleerde kamelen. Een Noord-Afrikaans rivierlandschap aquarelleert hij met de lichte toets van Delacroix' vergelijkbare reisschetsen. Ook plakt hij krantenknipsels, eigen verkoopadvertenties, rare nieuwsberichten, de horoscoop en bewerkte Polaroidfoto's in.

Meerdere malen komt een hard zwart-wit afgedrukte politiefoto voorbij:

de jonge, bozige kunstenaar - frontaal en profiel - met lang, zwart haar als Amsterdamse Apache. Vaak zie je ook kleine foto's van zijn schilderijen met als icoon een copulerend paar. Dan functioneert het schetsboekje als presenteerbare catalogus-in-wording.

Omdat Veldhoen zijn schetsen niet als voorstudie beschouwt, zou je dit werk eigenlijk als 'nastudie' moeten betitelen. Voor hij nieuw werk scheidt, herinnert de kunstenaar zichzelf hiermee aan zijn artistieke kader.

Onverhuld

Onvermijdelijk komen autobiografische aspecten pijnlijk dichtbij. In een uitgeknipte advertentie meldt ex-vrouw Cristi: "AATJE, het spijt me heel erg. Al ben ik geen MODEL/VROUW. Toch hou ik nog zielsveel van je." De combinatie met de expressieve krabbel van een hevig snikkend figuur ernaast breekt je hart.

Veelbetekend is een inhoudelijk atypisch 'tekeningtweeluik' rond een knipsel (1984) over de fatale schietpartij op de Dam tussen bedreigde Duitse soldaten en Nederlandse BS'ers, 7 mei 1945. Een Amsterdams jochie van 11 jaar was hij toen. Zoveel jaar later geeft de 50-jarige tekenaar in korte potloodhaaltjes de blinde paniek, rennende mensen en doden neer.

Veldhoen geeft zichzelf en ook anderen bloot. Grof, scabreus of met mededogen, teer. Gefotografeerde naakte, zwaarlijvige 50+'er. Geen drie decente, maar vijf lacherige en brutaal blote gratiën. Over twee toegangskaartjes voor de seksbioscoop Parisien ligt een transparant vel met een overgetrokken (?) lijntekening van een anale copulatie.

Veldhoen citeert - absurd - onder een ovaalvormig uitgeknipt, pront naakt borstenpaar de provodichter Johnny van Doorn: "Ik vraag alleen maar geld als ik het nodig heb."

Alleen een decoratief doorgestreepte brief verhult zijn inhoud aan de indiscrete kijker. Verder vertellen de dagboekjes onomwonden dat Veldhoen zijn leven en werken niet ongezien wil laten.

Het altekenend oog

Chris Reinewald

Vorige pagina: Zelfportret met gasmasker, pastelpotlood op papier, 60 x 50 cm, 1977

1 Zelfportret, houtskool op papier, 30 x 42 cm, 1954

2 De kust van Ibiza, zwart, rood en wit krijt en gouache op papier, 50 x 65 cm, mei 1960, collectie Museum Het Rembrandthuis. Van deze voorstelling maakte Veldhoen ook een ets (Vroom 60-11, p. 41).

Het altekenend oog Over het tekenkunstig oeuvre van Aat Veldhoen

Een kunstenaarsleven begint met tekenen en eindigt daar, als de fysieke krachten afnemen, vaak ook weer mee. Een potlood is immers nooit te zwaar of te groot om op te pakken. Een pijpje houtskool, een rietpen of een in inkt gedoopte lucifer weegt nog minder.

Zelfs met lege handen maar met vuile vingertoppen kun je ergens sporen op achterlaten. Een rudimentaire vorm van tekenen: betekenis geven, verbeelden. De jager schetst met roet op de muren van een grot de contouren van buffels, de prooi die hij de volgende dag hoopt te verschalken: een vorm van macht en bezwering.

Het tegendeel daarvan – overgave en nederigheid – bestaat ook. Op het strand trek je snel wat lijnen, tekens, een beeld, een boodschap in het natte zand. Dat de aanrollende golven de net gemaakte tekening zullen uitwissen, spijt je meestal niet. Voor de kunstenaar vormt het telkens weer maken namelijk de ‘eeuwige’ uitdaging. De tekening, het eindresultaat, is daarom van secundaire waarde. Of zelfs nog minder.

Die ondergeschikte, dienende rol van het tekenen is traditioneel bepaald. De tekening, schets, *disegno* hoort tot de academische basistechnieken. Ze vormt het vertrekpunt bij het voorbereiden van een schilderij, sculptuur of installatie, dan wel het ontwerpen van keramiek, glasobjecten, sieraden of storyboard van een (teken)film. Met name bij schilderij of beeldhouwwerk krijgt het grote gebaar of het ingenieuze concept alle ruimte. De tekening zelf blijft van nature introvert en bescheiden.

Tekenen hoort bij de oefening die kunst gaat baren: de *“teykenkonst [...] als geheugboek der voorgaande en tegenwoordige dingen,”* schreef kunstbeschouwer Wilhelmus Goeree in 1697.

Door dat oefenaspect negeren veel kunstenaars de tekening als het beoogde doel ervan eenmaal bereikt is. Te doen of een monumentaal kunstwerk perfect zijn vorm kreeg zonder schets vooraf, louter door goddelijke inblazing, linea recta vanuit een hoger plan, lijkt een vorm van zelfontkenning. Geen pottenkijkers in de keuken. Mag de buitenwereld de gemaakte krabbels, schetsen soms niet zien? De tekening wordt ineen gepropt, toevertrouwd aan het verzengend vuur van de kachel. Maar ondertussen ligt wel weer een maagdelijk vel tekenpapier te wachten. En rollen de golven van een zich door herhaling verfijndend scheppingsproces weer aan.

Aftasten als verkenning

Net als jongere generaties kunstenaars koestert Aat Veldhoen de tekening als een op zichzelf staand, autonoom medium. Zwaar aangezette virtuositeit of de momenteel actuele, opzettelijke technische knulligheid is hem vreemd. Telkens werkt hij in een hem vertrouwd, deels academisch aandoende tekenstijl, die hij leerde op de Tekenschool (Rijksnormaalschool voor Teken-

Tekeningen

onderwijzers). Verkennend, aftastend, met de vorm mee tekenend in krullerige, ronde lijnen. Voor ze gaan boetseren of hakken, tekenen beeldhouwers vaak op deze manier om zo de plasticiteit en het (lichaams)volumen in de ruimte te bepalen. Om de lichte toets niet te bederven arceert Veldhoen uiterst spaarzaam. Schaduwen geef je immers het best weer met iets dikker aangezette, donkerder lijnen.

Ondanks zijn gedegen opleiding is Veldhoen wars van een academisch perfecte techniek die een tekening zielloos maakt. Hij wisselt verschillende, maar steeds terugkerende manieren van tekenen af. Wollig, kriebelig, vormeloos als er geen tijd is voor langere observatie. Evenzogoed weet hij zijn onderwerp in een enkele, strakke lijnvoering te treffen. Of hij sticht verwarring door tekeningen te fotokopiëren en daarop verder te werken. Zo speelt hij spelletjes met het kopieerapparaat bij de zes groene portretten van de Londense meneer Margulies in het boek *Mensen in de Internationale Handel*. Wie die truc zelf ook eens uithaalt, herkent hoe Veldhoen de traag uitrollende print van een fotokopieermachine een stukje doortrekt of juist even blokkeert wat een karikatuurale vervorming veroorzaakt.

Ook thematisch gezien kent Veldhoens tekenkunstig oeuvre constanten, ijkpunten. Zonder gêne vervlecht hij de meest intieme momenten uit zijn privéleven in zijn beeldende werk. Er zijn portretten en grotere composities van passanten, geliefden, kinderen, naaktstudies. Vaak brengt hij daarbij ook zichzelf in beeld, daarmee de illusie van de toeschouwer als enige voyeur doorbrekend.

Verder beeldt hij alle acht zwangerschappen van zijn toenmalige vrouwen af, onvermijdelijk gevolgd door vele liefdevolle moeder-en-kindscènes. [4, p. 5]

Met pornografische tekeningen bespot Veldhoen als oorlogskind en anarchist het establishment, de politiek en het koningshuis. Even dwars verstoort hij een realistisch beeld met felle kleuren, patronen, teksten of collages. Dit voorrecht om je als je eigen iconoclast (beeldenstormer) te gedragen is uiteraard alleen de maker zelf toegestaan.

Landschapstekeningen en straatscènes komen in lagere frequentie voorbij. Vaak zijn het reisimpressies of schetsen van wachtende mensen bij de bushalte, die Veldhoen door zijn atelierraam observeert.

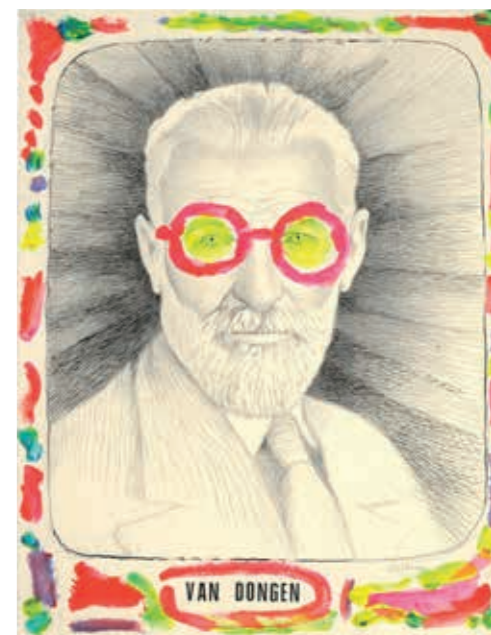
Ziend begrijpen

Boven de ingang van de Tekenschool - het hoekpaviljoen van het Rijksmuseum, nu educatieve afdeling - prijkt een motto van Victor de Stuers, 19de-eeuws erfgoedbeschermer: *“Teekenen is spreken en schrijven tegelijk”*. Maar tekenen is meer. Bij het tekenen naar model, een academische basistechniek, gaat het om oog-handcoördinatie. Niet naar je hand kijken of alleen op het papier, maar naar het model. Tussendoor slechts heel even naar wát je tekent. Al doende begrijp je wat je ziet. Deze opgebouwde routine maakt het mogelijk dat je vrijwel gedachteloos durft te tekenen.

Zo ontwikkel je je ‘denkende hand’ en wordt het alziend oog een altekenend oog.

3 Meneer Margulies, ingekleurde fotokopie, 25 x 24 cm, 21 april 1980

4 Van Dongen, potlood, pen en acryl op papier, 61 x 48,5 cm, 1975

5 Naakt bij de vleugel, houtskool en wit krijt op papier, 65 x 50 cm, ca. 2003